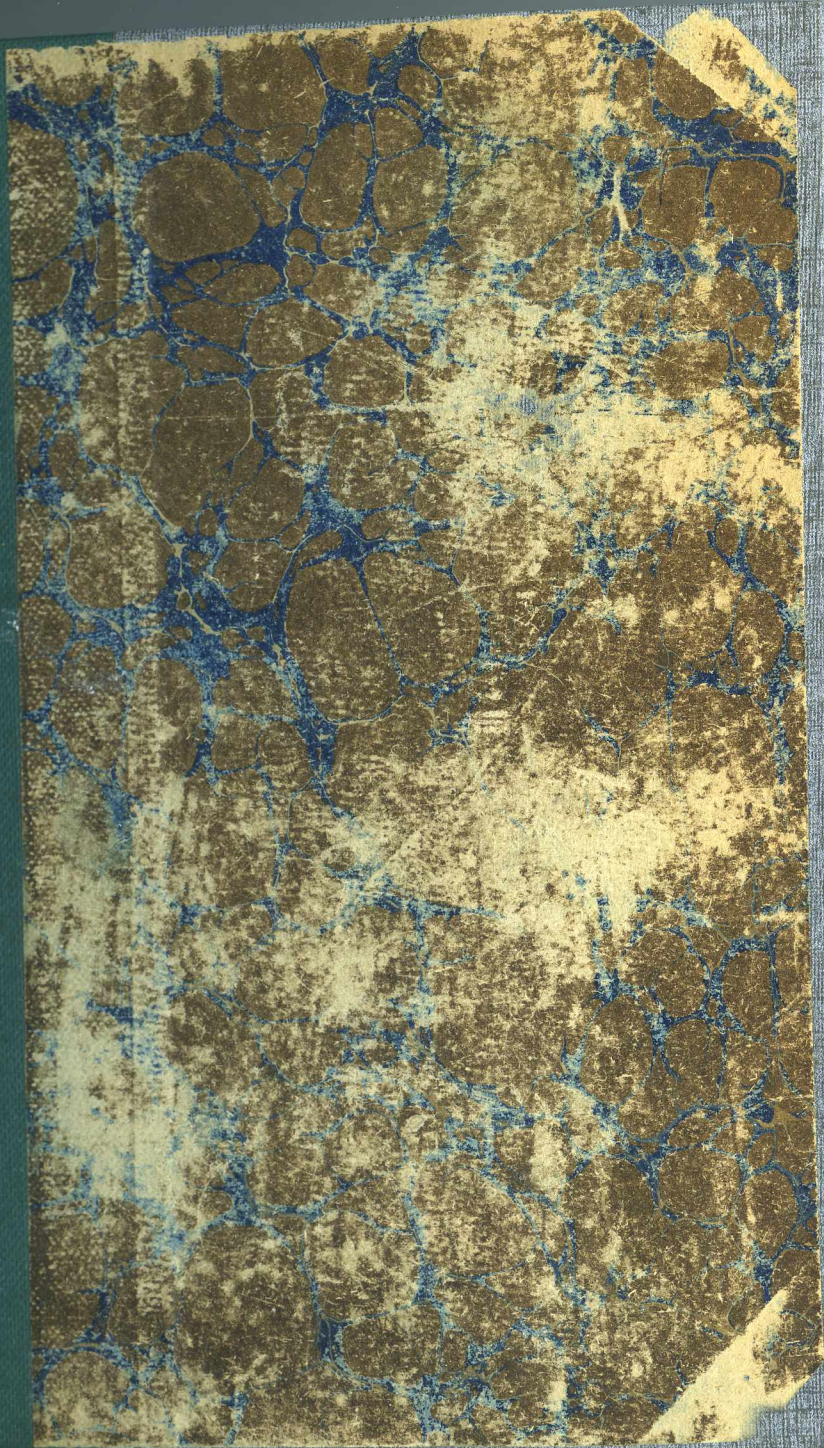

Politikai
röpiratok.

161.

161
1439

A

KÖZJOGI VITA

FOLYTATÁSÁUL

„A REFORMPÁRT I.“ CZIMÜ RÖPIRATNAK.

IRTA

L MOCSÁRY LAJOS.

8.

PEST.

LÉGRÁDY TESTVÉREK

1872.

1896

DEPARTMENT OF THE INTERIOR

DEPARTMENT OF THE INTERIOR

I.

A közjogi küzdelem a Habsburg dynastiához és Ausztriához való viszonyoknak természetes és szükségszerű kifolyása.

Midőn őseink I. Ferdinándnak felajánlották a magyar koronát, midőn Ferdinand megfogadta hogy az ország törvényeit és szabadságait fenn fogja tartani, két utógondolat lebegett ezen nagyszerű pactum megkötése fölött. Magyarország fenntartotta magának, hogy visszaszerezi teljes állami függetlenségét, mihelyt megjön rá az idő és az alkalom, az osztrák ház fenntartotta magának, hogy elhárítja minden módon azon akadályokat, melyeket Magyarország alkotmánya egy nagy és compact házi hatalom (Hausmacht) megalkotásának elébe vet.

E két utógondolatnak áramlata vonul végig negyedfél százados történelmünkön mind e mai napig. E kétféle ellentétes áramlatnak találkozási pontján mint compromissum állott fenn negyedfél századon át azon sajátságos helyzet, nem függetlenség s még sem állami megsemmisülés, nem teljes alkotmányosság és mégsem absolutismus, mely képezte nálunk a normalis állapotot, melynek párját nem találjuk a világtörténelemben, melyhez hasonló sehol sem tudott másként, mint rövid ideig fennmaradni, melyet állambölesész nem tudna a priori felállítani, melynek századokon át fenállhatása képtelenségnek lenne tartható, ha nem bizonyítana ellenkezőt a tapasztalás.

Van ezen viszonyban kétségtelenül valami természetelle-

nes. Igen sok példa van arra a történelemben, hogy kisebb tartományok hatalmasabb országok által leigáztattak s a győzőnek kegyelmétől vették további létöknek feltételeit. De Magyarország mindenkor tulságos nagy volt arra, hogy eként bánják el vele Ausztria, s az osztrák háznak még akkor is, midőn hatalma majdnem világuraini tetőponton állott, soha sem volt oly nagy és compact házi állambirtoka, hogy mellette tartomány szerepére süllyedtett volna Magyarország. Önként felajánkozva, alkotmányos szabadságát kikötve, önállóságát állhatatosan védve, maradt fenn a közös dynastia uralma alatt, habár megszűnt is mint souverain állam szerepelni az európai nemzetek társaságában. E helyzet abnormis állapot kétségtelenül; hogy ily nagy ország, ily nagyszámu nemzet ne lehessen ura saját sorsának, míg annyi apró állam létezik szerte Európában függetlenül — ez határos a képtelenséggel.

Érezték ezt jól őseink, midőn minden oldalról nyomatva s a török ellenében minden áron meg akarva óvni az öt század óta a nemzet véérébe átment európai civilizatiót, feladták az országnak teljes függetlenségét. Ideiglenesnek tekintették e feladást, egyik királyválasztástól a másikig prolongálták a váltót, majd hosszabb határidőket tűztek ki, midőn Buda visszavétele után elfogadták a fiág örökösödését, s az ugynevezett *pragmatica sanctio* által a leány-ágát is. S fennáll mai napig is, hogy bizonyos ágak magva-szakadtával előáll a legfőbb hatalom fölötti rendelkezés joga. S ezenkívül fenntartotta a nemzet függetlenségi igényeit a souverain Erdélyben s a forradalmak láncolatában, melyeknek legfőbb hőfoka mindannyiszor a nemzeti függetlenség kikiáltásában nyilatkozott.

Másrészről az osztrák házat s a hozzá szorososan csatolt Ausztriát is ellenállhatlanul hajtotta a vágy, megsemmisíteni Magyarország önállóságát s aként vonni be korlátlan hatalma körébe, mint az örökös tartományokat. S a mily természetes volt Magyarország törekvése függetlenségét fentartani, ép oly könnyen megfegható az osztrák ház ellenkező törekvése: megszerezni birodalmának ugyanazon tömörséget, milyennel bírtak illető államaikban más dynastiák. Az osztrák ház többet látott magában, mint más uralkodó házak; e fogalom: osztrák ház, majdnem egyenlő volt egy európai állam fogalmával, mert

annyit jelentett, mint az Európa délkeleti részében szaggatott népi és állami viszonyok közt létező apróbb és gyengébb országok és nemzeteknek egy nagyhatalmassági testbe való egyesítése. Egybehasonlítva e tömeget a nyugoteurópai nagy nemzetek kikerekített és nivellált alakjával, önként állott elő hasonló állapot létrehozásának szüksége, vagy legalább vágya; az, a mi az egyes népek és országok előtt méltán úgy tünt föl mint keménység, mint erőszakoskodás, az osztrák ház előtt úgy állott mint a magasabb politikának elodázhatlan követelménye.

A helyzetnek természetéből folyik e két ellentétes törekvés áramlata; erős ösztön hajtotta mind a két felet, a magyar nemzetet a nemzeti lét és szabadság fentartása, magas erkölcsi rugóival, az osztrák házat s a hozzá tapadt örökös tartományok részét a Caesarok isteni jogának hideg ambíciója s a téjjel-mézzel folyó Kanaán után levedző száj, — de emberi erős indulat úgy egyik részről mint a másiktól.

E két áramlatnak folytonos surlódása s olykori erős összecsapása képezi, ha nem összes történelmünket — mindenestre nemzeti politikánknak alapját háromezázötven év óta. Minden erősebb összecsapás, minden forradalom után egy-egy békekötés jött létre a magyar nemzet és Ausztria között, hol rövidebb hol hosszabb időre, egy-egy compromissum, egy bizonyos modus vivendi, de a két fél együttélhetése nagy problémájának végleges megoldása mindannyiszor elhalasztatott, s nincs tényleg megoldva e pillanatban sem. Ezen compromissumok, ezen modus vivendi képezi nálunk századokon át a normalis állapotot, melyre nemzet és uralkodóház mindannyiszor visszatért, mely úgy állott előttünk mindekkoráig, mint nemzetünk helyzetének postulatuma, s egy ily jó modus vivendi feltalálása s állandóvá tétele tünt fel előttünk úgy mindazóta, mint a gyakorlati politikának legfőbb feladata, míg a függetlenség kivívása egyrésztől s Magyarország beolvasztása másrésztől mindenkor csak ideál maradt.

Magyarország, úgy Ferdinandkirálylá választatása mint a forradalmak után létrejött compromissumok után mindig a védelmi állásra volt utasítva; mert azonnal a megkötött béke után elkezdette művét az osztrák reactio és folytatta mindaddig, míg a dolog újra és újra kenyértörésre került. Minden-

kor ő volt a támadó fél, Magyarország szerepe volt mindenkor az önvédelem, melynek forradalommal fokozódása vetette aztán vissza egyidőre az osztrák reactio támadását. Magyarország sohasem kezdeményezte az elszakadást függetlenségének helyreállítására s ennek előtérbe állása mindenkor úgy tünt elő mint a forradalom legmagasabb hőfoka, mint a kétségbeesés stratégiai rendszabálya, vagy mint az alkudni akaró fél által magasan tartott ár. És ez — valljuk meg őszintén — nem azért történt, mintha Magyarország lemondott volna függetlenségi aspirációjáról s elfogadta volna véglegesen a félfüggetlenségnek természetellenes állapotát, de azért, mert nem szüntek meg azon okok, melyek miatt a mohácsi vész után teljes függetlenségét feláldozta.

Az osztrák ház hatalmának szárnya alá menekült Magyarország azért, hogy a töröknek túláradozó hatalma ellen védje meg magát. Helyes politika volt-e e nagy horderejű lépés vagy nem, érdekes de gyakorlatilag otiosus kérdés; nyilvánítottam már egy alkalommal azon nézetemet, hogy jobban jártunk volna, ha a törökkel kerestünk volna modus vivendit, mert ime a török iga alá került, nálunknál sokkal jelentéktelenebb nemzetek, már részint kivívták függetlenségüket részint azon a ponton állanak, melyről már csak egy lépés s elérik céljukat. De hát ezen ne inmoráljunk. A török azonban százötven évig maradt az ország szívében s még azontul egy pár évtizedig az ország nyakán, s midőn elmúlt véglegesen a török veszedelem, Magyarország annyira ki volt merülve a hosszas harcok által, annyira bele élte magát a nemzet egy része az osztrák viszonyba, s oly hatalmas volt azon időszakban az osztrák ház, hogy a nemzet nem érvényesíthette függetlenségi igényeit s megnyugodott abban, hogy a szatmári béke által létrejött közjogi compromissum árnyában megpihenhessen. Itt kezdődik azután a korszak, melyben állandóvá fejlődött ki a félfüggetlenségnek és félalkotmányosságnak azon rendszere, mely szerint Magyarország nem szerepelt többé mint souverain állam az európai népek családjában, hanem mint csiga héjába vonulva institutio által fenntartotta kebelében nem egy lényeges vonásában az alkotmányos szabadságot, a nemzeti létnek teljes öntudatát s egy független állami létnek igényeit. Véglegesen azonban e hosszú korszak alatt sem birt

ezen modus vivendi megállapodni, mert az említett ellentétes áramlatok nem vésztek el eredeti irányukat s nem szűntek meg habár kisebb élénkséggel is folytatni a surlódást, folytatni a küzdelmet egymással, míg végre ismét visszagördült Sisyphus köve s Sisyphusnak újra kellett a könek visszatolására felgyürkőznie. A szatmári béke után a támadó fél, az osztrák reakció, azonnal elővette ismét régi terveit, de eltölte magát arra hogy mérsékelje hevét, beérte a lassu eredménnyel s gondolkozni kezdett a fölött, hogy hiszen megélhet más módon is nemcsak az erőszakoskodás módját alkalmazva Magyarországgal, mely késznek mutatkozott a maga részéről megélni leszállított nemzeti igényeivel. E politika sikeresnek is mutatkozott, sikerült neki annyira haladni előre lépésről-lépésre csendesen de álhatatosan, sikerült neki annyira lehangolni a nemzeti életet, hogy II. József alatt elkezdettnek látta az időt egy bátrabb lépést tenni előre. De a lealcázott osztrák törekvések ellenében felébredett Magyarország lehangolt nemzeti öntudata s hatályosnak mutatkozott, mint a kilőtt ágyugolyó, mely még csak gurulni látszik a földszínén, de elsőpri még mindig ami utjába jő. Megélnéküljt újra a közjogi küzdelem s most már a magyar nemzeti visszahatás nyert tért évtizedről évtizedre, mint vészett a megelőző században, s e térnyszeres culminált az 1848-iki emlékezetes eseményekben.

1848-ban ép oly kevéssé irta zászlajára Magyarország a nemzeti teljes függetlenséget vagyis az Ausztriától való elszakadást, mint nem tette azt az Ausztriával együttlét két első századában. Magyarország ismét nem keresett egyebet, mint az együttélhetés problémájának megfejtését, egy oly modus vivendi feltalálását, mely lehetőleg véget vessen az örökös surlódásnak s a nemzetet biztosítsa a reakció folytonos működésének sikere ellen. Az utolsó másfélszázad története azt látszott bizonyítani, hogy ha nem is fényesen de megélnie lehet szerényebb lábon is, mint a teljes függetlenség állapotában. S hajlandó volt erre annál inkább, mivel, habár még csak rémkép gyanánt, nyakán látta már akkor az újabb törököt — Oroszország óriási hatalmát, saját területünkre elötlöt őrsével. Elmúlt a török veszedelem, mely az osztrák hatalom torkába hajtotta, de csak azért múlt el, hogy helyébe álljon

egy másik hasonló veszedelem. Ennek tudata, a hosszas együttélés Ausztriával, az aránylag szenvedhető állapot az utolsó másfél század alatt s a folytonos remény, hogy végre is meg fogjuk az együttélés kellő módját találni, — korlátokat vett a nemzet függetlenségi aspirációinak; Magyarország ismét nem kezdeményezett elszakadást s April 14-ke ismét nem volt egyéb, mint a forradalom hevének legmagasabb foka, mint a kétségbeesés stratégiája. Magyarország kész volt újból kitenni magát az osztrák reakció netalán megújuló kísérleteinek, csak arra törekedett hogy biztosabb eszközöket nyerjen jogainak védelmére, tért nyisson magának a haladásra az európai polgárosodás ösvényén. Ausztria nem tartotta meg ezen új pactumot. A régi törökkel rebellis őseink, a moderu törökkel Ausztria szövetekezett s teljes győzelmet vívott ki fölöttünk. De győzelmét nem élvezhette sokáig s szemben a nemzeti visszahatás habár passiv de imponant erejével az engedés terére lépett s amit megtehetett volna mindjárt Világos után, megtette fokonként 1860-ban és 1867-ben. De csak félig tette, mert a nemzet nem tanusított elég nagy szilárdságot oly egyezményt hozni létre, mely a visszaesés ellen biztosítsa. Fél munka készült s ott állunk ismét e pillanathban, a hol alottunk már annyiszor negyedfél század alatt mindan nyiszor valahányszor a két nagy áramlat, Magyarország függetlenségi önállósági és szabadsági törekvése egyrésztől s az osztrák reakció közt más részről, folytonos surlódás által felhevülve összecsapott, az összecsapás után békekötés, egy modus vivendi megállapítása s aztán a surlódásnak ujra megkezdése követte.

Ime a közjogi küzdelem!

Természetes következménye azon viszonynak, melyben Ausztriával élünk; a sarkpont, mely körül forog nemzeti politikánk negyedfél század óta.

A ki azt mondja, hogy meg kell szüntetni a közjogi küzdelmet, ignorálja ezen viszonyt, ignorálja összes történelmünket a mohácsi vész óta; tabula rasát akar csinálni helyzetünk-ből, mintha nem a multban volnának a jelennek gyökerei.

Amde azt mondják, hogy az újabb időben helyzetünk megváltozott.

S miért változott meg helyzetünk? Azért — mondják —

mert Ausztria megfogyott, meggyengült az utolsó két hadjárat következtében; Magyarország most már sokkal nagyobb részét képezi a birodalomnak, semhogy oly könnyen el lehetne vele bánni mint azelőtt. Továbbá megváltozott helyzetünk azért, mert az örökös tartományokba is be levén hozva az alkotmányosság rendszere, megszűnt azon irány, mely esküdt ellensége volt a magyar alkotmányos szabadságnak.

De én azt tartom, hogy a megfogyott meggyengült Ausztria még inkább oda van utalva, hogy ne hagyjon fő régi törekvéseivel Magyarország önállóságának megsemmisítésére. S miért? Azért, mert a megfogyott, meggyengült Ausztria szükségesnek hiszi azt, hogy az egységi szervezetnek szorosabbá tételével pótolja ki területbeli és népszámbeli gyengülését. Mert attól, hogy a népek kielégítésében vélné feltalálhatni hatalmának legbiztosabb alapját, elégségesnek tartva egységi kapcsolatot a personal-uniót — még nagyon távol vagyunk. Az „egységes birodalom“ eszméje uralkodik most is a helyzeten.

Mindig megvolt az osztrák ház politikájában ezen egységesítési törekvés; egy minél nagyobb házi hatalomra ügykezett szert tenni, mely biztos támpontul és tartalékul szolgáljon világhatalmi törekvéseiben; ezen compact házihatalom körébe ügykezett bevonni az örökös tartományokkal összefekvő Magyarországot; de ezenkívül ott voltak hajdan a spanyol, az olasz a németalföldi birtokok s ott volt a német császári korona s ennek elmulása óta is a német szövetségi hegemónia. Ily terjedelmű birtokok és igények mellett, melyek gyakori változatai lehetlenné tették az egységnek tömörségét, nem tűnhetett fel oly elodázhatlan szükség gyanánt az, hogy az osztrák ház birodalmában az agglomeratio természeté mellőztessék s mégis fentarthatónak látszott a nagyhatalmi állás. De miként maradjon nagyhatalom egy oly birodalom, mely nem is nagy többé, nem is egységes? Nem viszi-e helyzetének egyszerű áttekintése azon meggyőződésre az osztrák házat, hogy minél kisebbé vált birodalma, annál nagyobb szükség van a tömörségre, hogy megnyerje a vámon a mit a réven elvesztett?! S nem hallottuk-e ennek folytán erősebben hangsúlyozva mint valaha 1865-ben azt, hogy a birodalom nagyhatalmi ál-

lása s egysége a legfőbb tekintet, melynek alája kell rendelni minden egyebet.

Megszünt-e tehát Ausztria részéről a főrekvés megsemmisíteni Magyarországot önállóságát, vagy ellenkezőleg fokozódott magának a változott helyzetnek követelményei folytán?

Alkotmányossá lett Cislajthánia, tehát megszűnt azon absolutisticus irány, mely nem tűrhette a birodalomban sehol s így nem nézhette nálunk sem jó szemmel a szabadságot, ettől sem tarthatunk hát többé. Megengedem, hogy Lajtán tul nem félnek többé mint ördög a tömjéntől a szabadelvű intézményektől, nem ellenzik Magyarországon a szabadelvű intézményeket, engedik fejlődni a democraticus irányt, nem fogják mindazt a mi ezen rovatba tartozik ellenezni ex principio, mert belátták azt, hogy szabadelvű democraticus intézmények nem képeznek akadályt a birodalmi egység létrehozásában; s azért nem is bánják oda át akár mennyire terjeszkedünk e tekintetben, csak fizessünk és adjunk katonát, azután akár a fejünkön táncolhatunk. Sőt — gondolhatják — oda lehet dobni mint konzert a szabadelvűséget és democratiát, hogy legyen min rágódnivaló a nyugtalan szellemeknek, legyen mivel elvezetni őket a birodalmi egységgel ellentétes közjogi feszegetésektől, talán még össze is veszteni egymással mindazokat, kik eddig, soha nem választva külön a közjogi kérdéseket a haladási a reform kérdésektől, csináltak Ausztria ellenében nemzeti oppositiót. Annyiban tehát nyereség ránk nézve az osztrák alkotmányosság rendszere, hogy a korábbi obscurantismus nem akadályozza nálunk a szabadelvűség szabad mozgását, de önállóságunk és országos érdekeink megóvása tekintetében nem nyertünk semmit, sőt veszítettünk az által, hogy az alkotmányos rendszer lett behozva Ausztriában. Az osztrák örökös tartományok népe mindig hű támasza volt a hatalomnak Magyarországot elnyomásában, a Reichsrath zajosan tapsolt a Verwirrt proclamálásának, s elfogadta ugyan fensőbb rendeletre az 1867-iki közösügyes alkotmányt, de ajánlja fel ma Magyarországot a birodalmi tanácsba lépést, s meg lehetünk győződve hogy örömrivalgások közt röpülnek előttünk kétfelé a Schottenthor előtti háznak ajtai. A maguk részéről bármely perczben odaadják a paritásos és dualisticus önállóságot, mely-

nek pedig ép oly becsesnek kellene lennie előttük mint a mieinknek nekünk, mert hát a mi jó német társainknak ép úgy megvoltak és vannak a maguk Absichten-jeik Magyarország irányában, mint megvoltak az uralkodó háznak a maga változatlan hatalmi céljai. Most már az örökös tartományok népe mint politikai tényező áll a közös irányu törekvésben a hatalom oldala mellett, minélfogva ez nagyobb erővel léphet fel Magyarország ellenében, hivatkozhatik az örökös tartományok akaratára, mellvédet formálhat belőle magának s ez által hatóság akadályokat támaszthat Magyarország kívánságai teljesítésének ellenébe

Ime már most is szeretik úgy tüntetni föl az 1867-ben mindkét helyen meghozott törvényeket, mint nemzetközi szerződést, melyet felbontani csak kölcsönös megegyezéssel lehet. Lám mi jól fel lehet használni a paritás és dualismus frázisokat! Ha kell, azt mondják, hogy közös birodalom, ha kell azt mondják, hogy két önálló állam, mely internationalis szerződéseket köt. A dolog azonban úgy van, hogy a magyar országgyűlés és a Reichsrath hozott a maga részéről bizonyos törvényt, sanctionáltatta a maga fejedelme által csakugy mint bármely más törvényt, de valamint nem tapasztaltuk, hogy a két ország fejedelmei teljhatalmu megbízottak által folytatattván az alkudozásokat, kölcsönösen ratificáltak volna ezen internationalis szerződéseket, ugy nem tudunk arról semmit, hogy szokás volna Európában a független országok közt létrejött szerződéseket az ország törvényei közé beigtatni.

Hát bizony csak úgy voltunk mi azzal, midőn 1848-ban s 1861-ben alkotmányosságot követeltünk osztrák szomszédaink számára, hogy jóformán magunk alatt vágtuk ismét a fát. Idealismus volt az részünkről, nemes felhevülése a generosa gensnek, mint már nem egy alkalomkor nyilatkozott eféle nemes felbuzdulása. Igaz ugyan, hogy mi rólunk is el lehet mondani, a mit a nánási Bocskay-husárokról mondtak, hogy „örömmel haltak meg a hazáért, igaz hogy kénytelenek is voltak vele,“ mert hát minket is ellenállhatlanul tolt a kor szelleme, de hát azért valljuk meg az igazat, miszerint önállóságunk és országos érdekeink szempontjából nem hogy könnyebb de nehezebb lett helyzetünk az által, hogy alkotmányosság jött létre Ausztriában.

Mi következése van tehát ránk nézve a körülmények abbeli változásának, hogy az ausztriai birodalom meggyengült s alkotmányos rendszer jött létre Lajthán tul? Az, hogy helyzetünk még nehezebbé vált s nagyobb éberséggel kell őrt állani hazánk önállósága és érdekeinek megóvása tekintetében, mint valaha.

Elérkezett-e hát annak ideje, hogy az ellenzék letegyje közjogi programját?

II.

Azt mondják — igen; mert az 1867-ik kiegyezés akként rendezte Ausztriához való viszonyunkat, hogy e mellett igen jól megélhetünk.

A nemzet fölállította programját 1861-ben, Deák Ferencz felirataiban. Ezen program visszaterést követelt az 1848. megállapodásokhoz. Ezen megállapodások teljes jóhiszeműséggel jöttek létre a nemzet részéről; tökéletes loyaltással követte a nemzet önállóságának biztosítására azon garantiákat, melyek az 1848. III. t. cikkben foglaltatnak s nem volt eszé ágában sem azokból egy archimedesi pontot formálni a birodalomnak sarkaiból való kimozdítására.

Az 1848-iki és 1861-ki álláspont teljesen el lett hagyatva az 1867-ki kiegyezés létrehozatalánál.

Senkinek sem lehetett azok közül kik e művet létrehozták, valódi meggyőződése az, hogy azzal megélhet becsületesen a magyar nemzet, mert ezt állítva meg kellett volna hazudtolniok nemcsak 1848-ki, hanem 1861-ki előzményeiket. Ha ráadták fejüket, annak oka nem a meggyőződés hanem egyedül a türelmetlenség és gyengeség volt. Tűrni kellett volna a nemzetnek, állhatatosan meg kellett volna maradnia követelése mellett, azóta biztosan elérte volna azt, minek eléréseért most már kitudja meddig kell várakoznia. Ha visszautasítván a félengedményeket, az összes nemzet mintegyphalanx követelte volna az egész igazságot, a teljes jogot, most már nem volnánk azon visz-

szás helyzetben, hogy azon rész mely megtagadta az 1861-ki elveket s létrehozta a kiegyezést, benne saját művét védelmezi, s utólagosan akarván erővel meggyőzni a nemzetet annak jó-ságáról, keres melegséget 1867-ben tanusított gyöngeségének, míg a másik rész, azon meggyőződésben mely létrehozta az 1848-ki művet, mely azt 1861-ben újra érvényre emelni akarta, magára maradvá folytatja a küzdelmet, és pedig most már nem Ausztriával egyedül hanem magának a nemzetnek hatalomra jutott részével.

A deák-párt s maga Deák Ferencz nem követelte kezdetben művének azon esalhatatlanságot, melynek tanát később a párt általában s különösen gr. Andrásy Gyula felállítottak. Deák elfogadta ugyan a minden áron kiegyezés álláspontját, de eleinte legalább olyformán állította oda a dolgot, hogy ez is jobb semminél. kezdetnek ez is jó „mondjatek jobbat ha tudtok, én részemről jobbat nem tudok.“ Nem értük el — azt mondák — mit 1848- és 61-ben követeltünk, de eléggé szabad tér nyílik a nemzet előtt arra, hogy a szükséges reformok és jó ügykezelés mellett erőt gyűjthessen. Ki ellen? az volt mondva, hogy a muszka ellen, de érthette kiki alatta azt is, hogy esetleg Ausztria ellen is. A pártküzdelem hevében azonban nemsokára más álláspontot foglalt el a párt s Andrásy proclamáta, hogy a nemzetnek minden óhajtsái teljesültek s midőn saját személyében a közös külügyminisztériumig látta fokozódnia a magyar „befolyást,“ elszédítve a sikertől decretálta, miszerint elmúltak az idők, melyekben Béctől félhettük önállóságunkat és szabadságunkat.*). Jól meg kell jegyeznünk magunknak a Deák-pártnak ezen haladását.

S mit mond az új reformpárt? Ott áll körülbelől, a hol a deák-párt állott pályája kezdetén. A reformpárt tagjai azt mondják, hogy hát hiszen ők is hisznek a personalunióban, ők is óhajtsák annak létrejövetelét s remélik is hogy létre fog jönni elébb-utóbb; egyelőre azonban nem kell a dolgot feszegetni, egyelőre a nemzet beérheti a mostani közjogi állapottal habár nem tökéletes; fordítsuk azonban összes tevékenységünket a belreformokra s ha ezek által egyszer meg erősödünk, akkor azután — — qui vivra verra. Így beszélt

*) Lásd bucsubeszédét a Deák-körben.

kezdetben maga a deák-párt is, de belátta hogy kétértelműség rejlik ezen „majd ha megerősödünk — —“ féle biztatásban, mert hiszen még azt is lehetne alatta érteni, hogy akkor majd kiadjuk az utat Ausztriának; azért ennél nem is állhatott meg, hanem véglegesnek decretálta a kiegyezést, mint a melynél Magyarország soha sem élvezett jobb sorsot, mint a mely mellett biztosítva van az ország jóléte, mint a melyen túl nincs lehetőség a birodalom fenállhatására. Ezen haladási fokozatra a reformpártnak is el kell érkeznie, mert oly kétértelműséget, mint a jövőben való megerősődéssel való biztatás, egy komoly politikai program nem tűrhet meg; most még visszatartják előzményei egész gondolatának kimondásától, mint visszatartották magát a deák-párt-zömét pályája kezdetén, de a logika kényszerűsége meg fogja tenni a maga művét, és pedig gyorsabban, úgy hogy a Deák-pártnak ezen elmaradott, elkésett hivei gőzerővel csakhamar utól fogják érni a derékcsapatot. Ez elmaradhatlan, a mint hogy egyébiránt most is csak úgy biztatnak, hogy „boldogabb időkre“ kell halasztani a personaluniót.

Egy teljesen kiépített, bevégzett művel állunk tehát most már szemben az 1867-iki műben; elérted magyar! vágyaid netovábbját, ezen túl ne kalandozzál hiu ábrándjaiddal. A külbiztonság meg van a fentartott birodalmi egységben s az impozant közös hadseregben, a szabad rendelkezés biztosítva van a dualismus rendszere, önálló magyar kormány és törvényhozás által; biztosítva van a magyar nemzetiség suprematiája Magyarországon, mert a dualismus rendszere folytán meg van osztva a vezérszerep itt a magyar Lajthán túl a német elemek között. E rendszert befejezettnak kell tekinteni, hogy legyen egyszer vége az erőt apasztó időrabló közjogi küzdelmeknek s azért a legfőbb feladat leszorítani a térről a baloldalt, mely folytonosan táplálja a forradalmi reminiscentiákat s nem hagyja teljesen consolidálódni a kiegyezés művét; e nagy cél szentesít minden eszközt s azért használatba kell venni vesztegetést, hivatalos pressiót, módosítani kell az illető törvényeket, anyagi haszon és pártfogásban kell részesíteni a hiveket, kecségtetni vele az ellenfél embereit — mindaddig, míg be nem adja a kulcsot e makacs ellenzék.

Igy a deák-párt. Mi pedig azt mondjuk a nemzetnek,

hogy ne hagyja magát az aránylagos könnyebbülés által, melyet érez az absolut rendszer megszüntetése óta, andalgásba és tétlenségbe szenderítetni, mert a kiegyezés által sem külbiztonsága, sem benső önállósága, sem szellemi és anyagi gyarapodása nincs biztos alapra fektetve, s azért folytassa a közjogi küzdelem sanyaru munkáját mindaddig, míg kivijja ama biztosabb alapot, melyben egyedül vélt megnyugodhatni 1848-ban és 1861-ben. Mert azt hisszük, hogy nincs elérve az együttélés egyedüli czélja a külbiztosság, hogy most is megvan Ausztria részéről azon irány, melynél fogva negyedfél századon át Magyarország önállóságának megsemmisítésére törekedett; ezen irány vérszemet kapott a forradalom leverése által, új ösztönt kapott az által, hogy a birodalmi egységnek szorosabbra fűzése által pótolhatja azt, mit az osztrák birodalom az utolsó háboruk által területben, népszámban s hatalmi állásban elvesztett. Ezen törekvés ellenében nem látunk elégséges garantiákat az 1867-iki kiegyezés megállapodásaiban s azért annak revlsióját kívánjuk minél előbb. Nem látjuk biztosítva nemzetiségünknek teljes kifejlődését és suprematiáját, épen azért mert nincs biztosítva s teljesen megállapítva önállóságunk, mi egyedül adhatná meg a magyar nemzetiségnek azon imosant állást a hazában, melyt őt megilleti; nem látjuk biztosítva a szellemi és anyagi előmenetelt, mert nem birunk azon szabad rendelkezési joggal és hatalommal, mely egyedül biztosithatja a haladásnak erős lendületét.

Melyik most már az előbbrelátó, a nagyobb szabásu, a helyesebb politika? Az-e, mely fatalisticus megnyugvást, tespedő megállapodást ajánl, vagy az, mely éberségre és haladásra ösztönöz? Az-e, mely beéri az 1867-iki fél munkával, mely méhében rejti a megújuló surlódásnak bonyodalmaait és a catastropháit, vagy az, mely folytatni kívánja a küzdelmet egy oly állapot kivivásáig, melyet úgy ismert és állított fel a nemzet 1848-ban és 1861-ben egyhangulag, mint a mely egyedül képes a békés együttélést Ausztriával biztosítani.

Miként állunk az 1867-iki kiegyezés után, vizsgáljuk főbb vonásaiban.

Egy percze se érezhetjük magunkat biztosan külháboru esetében, s a magyar politikus soha sem hajthatja békében nyugalonra fejét mindaddig, míg nem lesz magyar had-

sereg. Ausztriával való szövetségünknek egyedüli célja a külbiztonság, nincs elérve az által, mit e tekintetben az 1867-diki pactum megállapított, megnyugodhatunk-e hát ezen pactumban, elfogadhatjuk-e úgy, mint állapotunknak végleges rendezését?

Országvilág tudja, hogy az osztrák közös hadsereg nem egyéb, mint egy nagy lom, mely külsőleg megadja a birodalomnak a nagyhatalmi kinézést, de jelen szervezetében nem képes azt valóságos hatalommá tenni.

E hadsereg nem a felfegyverezett nemzet, s nem az azon egyszerű oknál fogva, mivel osztrák nemzet nincs. E hadseregben nincs szellemi egység, nincs meg az összetartozóságnak, a közös célokért való lelkesedésnek érzete s azon fogalmak, melyek ezt korábban pótolták, nagyrészt elvesztették hatásukat. A császár eszméje, a testületi szellem, saját hagyományai — ezek pótolták előbb a nemzeti lelkesedést s mind ezen fogalmak analysis alá kerültek az újabb időben. A császár? — hiszen a magyar ember azelőtt nézettel lép a hadseregbe, hogy neki igenis van királya, de császára nincs, s a mi ellen folytonos ellenzéki állásban van míg polgárruhát visel, egyszerre lelkesedjen érte, a midőn más ruhát ölt? Testületi szellem? — lehet-e valódi testületi szellem s külön katonai casztszellem 800,000 ember között, lehet-e valódi testületi szellem a rövid activ szolgálati idő mellett, midőn a katonai szolgálat nem egyéb, mint egy-egy rövid megszakasztása a rendes polgári mindennapi életnek? Hiába van testületi szellem a tisztikarban, ha nincs összhangzásban a legénység szellemével. Előzmények és hagyományok? — ezek jórészt ellenkező hangulatot szülhetnek most mint azelőtt, mint ellenségek állottak nemrég szemben a hadsereg különböző részeit, egészben pedig oly hallatlan vereségeket szenvedett az utolsó háborukban, hogy ezen előzményekre és hagyományokra fátolt kell borítani, nemhogy erőnek képezhetnék forrását.

Azon hallatlan convulsiók, melyek két évtizeden át dultak a birodalom kebelében, feldúlták a régi talajt, melyen állott korábban az osztrák hadsereg s míg egyrészt fennmaradt benne nagy mértékben a régi slendrián, másrészt behatott a benső desorganisatio s nem is lesz benne semmi szerves élet, míg a dualismus nem vitetik benne keresztül épen úgy, mint

a polgári viszonyokban. Mert hogy másként legyen szervezve egy birodalom népe a polgári téren és másként hadügyi tekintetben, ne legyen ugyanaz mikor hadakozik és mikor otthon él és dolgozik — ezt helyes ezt egészséges szervezetnek mondani nem lehet. Az általános védkötelezettség, a nemzeti fegyverkezés rendszere mellett csak úgy harcolhat a hadsereg öntudatosan és lelkesedéssel, ha gondolatain és érzelmein nem követnek el erőszakot akkor mikor a fegyvert kezébe adják, ha nem érzi azt hogy állása mint katona negatívja azon állásnak, melyben otthon mint polgár létezik, e minőségben azt hiszi, hogy egy önálló nemzetnek fia, míg katonai minőségben épen az ellenkezőt látni kénytelen.

Hogy követelheti azt a deák-párt, hogy nyugodjunk meg ily állapotában a legelső kelléknek, melyet az állami együttlét eredménye gyanánt követelünk s miként mondhatja a reformpárt a maga részéről, hogy egyelőre nyugodjunk meg az 1867-ki alapban. Az állami biztonlét oly elsődrendű szükség, melynek kellő ellátásával nem várhatunk egy napig sem. Mert hiszen nem állítják ők maguk sem, hogy rendben van a dolog, elismerik a közös hadsereg hiányait, nem tagadják egyik tételét sem mindazoknak, kiket fentebb röviden érintettem, ők maguk is a honvédségre hivatkoznak s a nemzet fellelkesedésének s erőfeszítésének csodatetteire építik reményöket azon esetben, ha ütni fogna a veszély órája. S valahányszor felbuzgunk, hogy a közös hadseregben nem bízhatunk, egész feleletük azon bölcs megjegyzésből áll, hogy a hadsereg harcztéképességének emelésére nagyon különös eszköz az, ha minduntalan kétségbe vonjuk ezen harcztéképességet, s az iránta tanúsított bizalmatlansággal kedvét lehangoljuk. Ezen bölcs beszéddel akarják elütni a dolgot a helyett, hogy a legfőbb bajon segíteni igyekeznének. Nem eltitkolni, nem takargatni kell az ilyen bajt, hanem rámutatni emlegetni s bolygatni mind addig, míg nem lesz orvosolva. Rejtegetni, nem látni — ez a struczmadár bölcs politikája, mely homokba dugja fejét a közelebbi ellenség előtt.

A magyar nép legyőzhetetlen idegenkedéssel sőt averzióval néz most a katonaságra, míg semmi sem volna Magyarországon népszerűbb, mint a katonaság, ha fel volna állítva a rendes magyar hadsereg. Valódi kedvence volna a népnek a

katona, mert a vér vizzé nem válik s a nemzetnek véreben rejlő s mindenben nyilatkozó katonás szelleme és harcias jellege csodásan s csodákat művelve ébredne fel hosszas aléltságából. Oly tőkéje fekszik ebben az erőnek, a hatalomnak ugy Magyarország mint a birodalom számára, melyet ignorálni melyet elhanyagolni melyet kiaknázatlanul hagyni a legszerencsétlenebb politika, melylyel kontárkodtak valaha azok, kikre bízta országok és nemzetek sorsát a gondviselés.

Megnyugodhatunk-e hát az 1867-iki rendezkedésben? Rendén van-e szénánk külbiztonság tekintetében, nyugodt elmével láthatunk-e a belügyi reformoknak munkájához?

Vajjon nem a legégetőbb, legsürgösebb reform-kérdésünk-e hadi szervezetünknek gyökeres és teljes reformja s nem jeljes joggal tesszük-e mi ezt programunknak leges legelső pontjává. Hát mert ezen kérdés a legfőbb közjogi kérdés, nem a legfontosabb reformkérdés-e egyszersmind? Vagy hát az, a mi közjogi kérdés, nem lehet egyuttal reformkérdés is? Igenis, ez a legfőbb reformkérdése hazánknak, ez minden reformjainknak nagyapja, mert addig míg a nemzet nem nyugodhatik biztosan mind a két oldalán, gazda nélkül tette a számítást, s egy szép reggel arra ébredhet fel, hogy halomra dülnek egy perc alatt századok törekvései. Én ugy tudom, hogy a haderó szervezése s tökéletesítése egy oly nagy mezeje a kormány, országgyűlés s a közvélemény tevékenységének, mely minden országban a legfőbb feladatai közé tartozik a köztevékenységnek s csak nálunk nem számítatik a reformkérdések közé, sőt egyenesen ki van zárva azok közül, mert hát nekünk az ilyenekhez semmi közünk, s ki van zárva azok által, kik minduntalan arra nógatják a nemzetet, hogy felhagyva a magasabb politikával, a reformokra fordítsa egész tevékenységét.

Igaz, hogy ez a legfőbb közjogi kérdés is, mert ettől függ nemcsak biztonlétünk, szemben külső ellenséggel, hanem egyszersmind hazánk önállósága szemben a birodalmi egységre irányzott törekvésekkel s így legnagyobb kérdésünkél karöltve jár a közjogi és a reformküzelem.

Nem vonakodunk egy perczig sem bevallani, hogy mindaddig nem hiszszük el azt, hogy a hatalomnak komoly szándoka Magyarország szabadságát respectálni, míg a közös

hadsereg eszméjétől eltérve bele nem egyezik abba, hogy hazánk külön hadsereggel birjon, mert mindaddig üres szó Magyarország önállósága. Egy szavába kerül a hatalomnak s egy nap alatt véget vehet itt az egész mulatságnak, melyet parlamentalismusnak s alkotmányosságnak nevezünk.

Van-e biztosítékunk hazánk önállóságának megóvására, biztosítva van-e csak maga a mostani igen hiányos önállóság és alkotmányosság is? Ha nem akarunk szemet hunyni a rideg valóság előtt, jó lelkiismerettel ezt ugyan nem állíthatjuk.

Vajjon nem érez-e minden magyar ember bizonyos szorongást, valahányszor a közös hadseregnek valamely csapatával vagy csak egy egyes bakával is találkozik, nem jut-e eszébe valami olyforma szózat, mint midőn a karthausi barát mondja halkán egymásnak: memento mori. Váltson egy pár szót akármelyik tisztjével ezen közös hadseregnek s nem úgy érzi-e magát, mintha a bach-korszakba volna visszavarázsolva, nem érzi-e, hogy ezen állami életen kívül, melyben magát mint Magyarország polgára találja, még egy egészen más állami kötelekben is létezőnk s ez utóbbi a rideg való, míg a másik ábránd s legfelebb pünkösdi királyság. A magyar ember hozzá van szokva századokon át felig nyitott szemmel tekinteni szét a világban és saját körében. Extra Hungariam non est vita, Magyarország szabad és alkotmányos ország — százados ősi illúziók; s most is így vagyunk. A nagy rész most sem látja az igazi valót, néz de nem lát; mert kissé mozoghat, nem veszi észre, hogy csak hosszúra eresztett pórázon repked és ugrál.

Ennek a mi egész alkotmányos dicsőségünknek akkor vehet véget a hatalom, a mikor neki tetszik, csak egyet csavarítanak Bécsben a gépezeten s hurokká szorul a nyakravaló, mely rajtunk van folytonosan, de nem szorít, mert tágan van hagyva s mert megszoktuk. Hazánk csak olyanforma helyzetben van, mint egy meghódított tartomány, megrakva hatalmas garnisonnal; megvan hagyva a parancsnokoknak, hogy a néppel jól bánjanak míg jól viseli magát, nem kell lövetni, akasztani, meglehetően háromnál több embert is az utcán együtt diskurálni, tíz órán túl is nyitva lehet hagyni a kávéházakat, az utleveleket se kell nagyon szigoruan venni, de a garnison — az csak hadd maradjon ott.

Nevetséges agyrémek — mondja gróf Andrásy Gyula — „multak azok az idők, melyekben félteni kellett Bécsből szabadságunkat.“

Miért multak el? Azért, hogy az 1867. XII. törvény-cikkben be van czikkelyezve a paritás, vajjon ezen delegatió-féle paritás daczára meg van-e a tényleges paritás azon anyagi erőben, melyet Magyarország szemben Ausztriával felállíthat s nem áll-e ezen paritás épen a quóta arányában, mint 30 a 70-hez? S ha így áll a haderő, nem áll-e hasonló kedvezőleg Ausztriára nézve a hadállás? Bent van hazánk szívében, kizárólagos birtokában minden segédeszközöknek s számítva épen úgy — ne csináljunk magunknak legkisebb illusiót is e tekintetben — a régi szövetségesekre saját hazánkban, kik egyenesen torkon ragadhatnak.

Mert hát mondom, ne csináljunk magunknak legkisebb illusiókat sem a nemzetiségek által kenyértörés alkalmával elfoglalható állásra nézve. A nemzetiségekkel még nem vagyunk jobb lábon mindössze is mint voltunk 1848-ban; saját hibánk vagy nem hibánk nem akarom vitatni, lehetett volna-e, nem lehetett-e velük azóta más lábra állani, — ez itt nem kérdés; de a tény az, hogy most se igen számíthatnánk részünkről, legalább mindnyájuk részéről, több támogatásra vagy kevésbé ellenséges indulatra mint ezelőtt. Megállapodás látszik hogy létrejött a mi vezérférfaink és az osztrák vezérférfaik közt azon politikára nézve, melyet a nemzetiségekre nézve innen és túl a Lajthán követni kell; német elem és magyar elem suprematiája — ez a dualismus veleje, csináljon mindenik a maga nemzetiségeivel a mit akar, boldoguljon velök a mint tud. Én ugyan őszintének német részről ezen pactumot nem hiszem, mert a németiség nem azért tartja missiójának a civilisatiónak keletre vitelét, hogy a birodalom valamennyi népei fölött, velünk együtt, ne vélhesse utóvégre is elismertethetni az őt megillető fensőbbiséget. De ha őszintének vesszük is, mi ezen pactumnak következése? Az, hogy az elégedetlen nemzetiségek közvetlen tőlünk veszik mindazt, a mit okkal vagy ok nélkül zokon vehetni vélnék, összes gyűlöletök tehát közvetlen és első sorban minket ér.

A foederatio eszméje egyenesen feltételezi az egységes birodalmat és Magyarország önállóságának megsemmisülését. A míg erősen áll a magyar állam eszméje, addig Magyarországon a foederatióknak nincs helye; mert Magyarország egy compact államtestet képezett minden időben s itt teremteni kellene új területeket, szét kellene bontani az államot, hogy legyen azután mit foederálni, míg Lajthán tul annyit kész elemeket tagja létezik a foederationnak, a hány tartományból áll. De mihelyt megszűnt Magyarország állami önállósága, akkor tabala rasa a foederatio szempontjából az egész birodalom s mint a Vojvodina és Temeser Banat példái mutatják, nem sokból áll szabni vágni tetszés szerint Magyarországot is. Mindazok tehát, kik a nemzetiségi területekről álmodoznak, természetesen hajlandók azoknak törekvését támogatni, kik a birodalmi egységben a foederatióknak a kellő tért fognák előkészíteni.

Közbevetőleg mondva, nincs complicáltabb mozgalom az Ausztriai birodalomban jelentkező mozgalmak tömkelegében mint a foederatió. Eddigi értelmezésében, azaz nemzetiségi alapon, ránk nézve a legnagyobb veszedelem, míg történelmi alapon teljesen jogosult gyakorlatias s ránk nézve semmi veszéllyel sem jár, a miért legkevésbé sem vonakodtunk elismerni a csehországi és galicziai önállósági törekvések iránti rokonszenvünket. Azonban térjünk vissza tárgyunkhoz.

A nemzetiségek egy bizonyos árnyalatának részéről hiába biztatnók mi magunkat azzal, hogy igen jól tudják ők, mit kaptak jutalmul Ausztria irányában tanusított hűségükért, azt t. i., a mit mi büntetésül kaptunk. A mint a dolgok ma állanak, úgy látszik hogy nem volt nekik elég tanuságos a tapasztalás s én azt hiszem, alig csalódom, ha attól tartok, miszerint most is készek lennének például a Reichsrathba menni, ha nemzetiségi területek felőli rögeszméiknek valóztatásával lennének felbiztatva.

Mindezeknél fogva nem volnának-e a hatalomnak kedvező esélyei Magyarország ellenében egy újabb forradalmi háboru esetében?

De hát ki beszél forradalomról? s ki beszél állámcsinyről, reactoról, mely képes volna végletek örvényébe lökni a nemzetet. Engedelmet kérek, beszélni nem szokás efélékről, de hogy a végleteket szokás mindég számitásba venni minden

alkalommal, midőn nagy dolgok fölött készítették elő a vélemények megállapodása, azt mindenki igen jól tudja.

Azért se tarthatunk többé Béctől, — mondják továbbá — mivel Ausztria maga is megkeserülte 1849-ki teljes diadalát s őrizkedni fog attól, hogy még egyszer végig menjen mindazokon a nyíket átélte 1849 óta. Keserűen tapasztalta ugyanis, hogy a népek elégtelensége mellett nem számíthat azoknak támogatására, a mi nélkül hasztalan feszít még minden erőt, mely a fenálló organismus mellett rendelkezésére áll. De hát ki állhat nekünk jót azért, hogy a tett tapasztalás megtermette gyümölcseit? Hozzá vagyunk szokva majdnem babonás hittel viseltetni Ausztriának hagyományos eszélyessége iránt, melylyel átküzdötte s megállotta a legnehezebb válságokat, melylyel „lefőzött“ bennünket annyszor sőt folytonosan századokon át tartó együttlétünk különböző viszonyai-ban. De hát csakugyan oly csalhatatlan volna-e ez a hagyományos bölcseség, bebizonyult-e olyannak a legújabb időkben? annyira felül áll-e minden emberi gyarlóságon, hogy ne volna ott is elfogultság és szenvedély, mely hamis ösvényre terelheti. Gondoljunk vissza azon tömérdek ballépésekre, melyek Ausztria részéről egypár évtized óta elkövetettek s gondoljunk azon könnyüségre, melylyel átmegy egyik rendszerről a másikra, azon gyakorlottságra, hogy úgy mondjam, melyet szerzett a sorsnak bámulatos hanyattatásai közt a legkülönbözőbb és ellentétes eszközök használatba vételével: s ki állhat jót érte, hogy egy szép reggel nem ébredünk oly meglepetésre, hogy tátott szájjal maradván nézhetjük circulusainknak bámulatos összezavartatását. Meglehet, hogy ismét és még keservesebben megbánhatja Ausztria cselekedétét, mint megbánta azt mit 1848 óta cselekedett; de mert tanúságos lehetett a leczke, bizonyos-e az hogy örökre szolgál zsinórmértékül; nem látjuk-e eleget az életben, hogy a megrögzött hajlam és szenvedély erősebb az ész sugallatánál s talál mindig kifogást és kibúvó ajtót a logikának még oly erős kerítéséből is. Kinálkozó alkalmom a legnagyobb kérés s itt ugyancsak megvan az alkalmom a közös hadseregben, míg semmi sem jogosít annak feltevésére, hogy a régi hajlam a régi rögeszme kiveszett volna; annál kevésbé történhetett ez meg, minél inkább ad lovat alája a mi saját 67-es politikáknak gyengesége.

Rendén van-e hát szénánk hazánk önállósága és akár csak mostani szabadságának biztosítása tekintetében? megnyugodhatunk-e erre nézve is az 1867-ki kiegyezésben?

S azt kérдем most már mindazoktól, kik a baloldal politikáját kárhoztatják, van-e egy nemzetnek fontosabb érdeke, mint a külbiztonság, mint önállóságának és szabadságának biztosítása? S szabad-e hát egy nemzetnek, mely élni akar, ezen legfőbb érdekét csak egy pillanatra is szemé elől tévesztetni? Ezek fölött örködni nem épen oly szükséges-e, mint a mindennapi munka, mely nélkül nem biztos a mindennapi kenyér? Szabad-e hát ennél fogva azt mondani a nemzetnek, hogy hagyjon fel a „közjogi küzdelemmel,” szabad-e azt mondani a reformpárti uraknak, hogy hagyjunk fel vele legalább egyelőre, halaszszuk boldogabb időkre? Szabad-e a nemzetet elaltatni, hogy ne gondoljon épen legégetőbb szükségeire, hogy andalodjon fatalisticus nyugalomba, veszítse el szélesebb látókörét, ne foglalkozzék a magas politikával s törpitse le elméjét oda, hogy csakis a kisebb házi bajokkal való bibelődésre birjon fogékonysággal és képességgel, mint a régi jó táblabírák. Mi ellenkezőleg azt tartjuk, hogy minden körülmények közt, de különösen nálunk, hol teljes tevékenységben áll azon irány mely alá akarja ásni önállóságunkat s szabadságunkat, épen ezen ugynevezett közjogi dolgokra nézve kell a nemzetnek érzékét a lehető legfinomabbá tenni, hogy rezgésbe hozza a legcsekélyebb érintés is idegeit; a magyarnak ébren kell aludnia még a látszólagos béke idejében is. S legyen azért mindennapi imádsága, melylyel felkel s melylyel lefekszik, a közösüges egyezménytől való megszabadulás s egy oly közjogi állapot, mely, míg egyrészt biztossá teszi külellenség támadása ellenében, másrészt biztossá teszi ideben is önállóságát, nemzeti létét.

III.

De milyen hát ez a közjogi állapot s miképen gondolatok annak létrehozatalát? Ez a kérdések kérdése.

A közjogi állapot, melynek kivívását a magyar nemzet-

nek mint czélt felállítottuk, nem más mint az mely az 1848. törvényekben foglaltatik: „minden polgári, egyházi, kincstári, katonai és általában minden honvédelmi tárgyakban ő felsége a végrehajtó hatalmat ezentul kizárólag csak a magyar miniszterium által fogja gyakorolni“ — ezt mondja az 1848-ki III. törvényczikknek 6. szakasza, ez a baloldal programja, az azóta közbejött események és változások folytán változott alakban: legyen magyar hadsereg, nem kell delegatió, nem kell közösmiszterium stb. A baloldal tökéletesen azon 1848-ki program alapján áll, melyet akkor teljes loyaltással és jóhiszeműséggel állított fel a nemzet, mint oly modus vivendi-t Ausztriával, mely mellett fenntartatván a közös uralkodóban a szoros és állandó szövetség, biztosítva lehet a nemzet azon örökös törekvések ellen, melyek újra meg újra, rövidebb vagy hosszabb időközökben, de kimaradhatlanul kenyértörésre vitték a dolgot köztünk és Ausztria közt. Így fogta fel ezt a nemzet 1861-ben is.

S most azt mondják, hogy ezen program a forradalom magvát hordja méhében s azért azt valósitani akarni annyi, mint forradalom elébe vezetni a nemzetet.

Az a kérdés: vajon benső incompatibilitás van-e az 1848-ki program és egy állandó osztrák szövetség közt, vagy csak azon mulik a dolog, mivel a hatalom azt mondja — nem kell, nem akarom.

Ugy 1848-ban mint 1861-ben azon hitben volt az egész nemzet s azon hitben vagyunk most is mi a baloldal tagjai — s pedig meglehetősen számmal vagyunk — hogy igenis megvan a kérdéses összeférhetőség s az 1867-ki kiegyezés emberei is csak utólagosan kezdték beszélni az incompatibilitást, miután nem bírtak többet kivinni az alkudozások alkalmával; nem rajtuk mult, hogy megkapjuk a teljes 1848- és 1861-iki programot, hanem elkerülhetlennek vélték a leengedést. Mert igen jól tudjuk, hogy haszontalan beszéd volt az egész, midőn később némely mamelukoktól azt hallottuk, hogy ha tenyéren hordozták volna se kellett volna több concessio. Ez a róka és savanyu szőlő ismeretes históriája.

Állandó nemzeti program tehát 24 év óta az, a mit mi most is fent hangoztatunk s a jobboldal csak gyöngeségből szüint meg hangoztatni, s a nemzet nem vallana állhatatosan

ily programot, ha nem hinné annak benső kivihetőségét és gyakorlatiságát; s kivihetőnek és gyakorlatinak tartja, épen azon teljes és őszinte loyaltás érzeténél fogva, melylyel úgy a dynastiával kötött régibb pactumot, mint az állandó szövetséget Ausztriával fenntartani akarja.

Hogy forradalmat eredményezett az 1848-ki törvényhozás, az nem az akkori megállapodások természetében s minőségében rejlik, hanem oly esetlegesség, melyet csak külső ok idézett elő, az t. i., hogy a hatalom nem akarta bevágni hagyni annak útját, hogy Magyarország irányában táplált hagyományos törekvéseit előbb-utóbb teljesen valósíthassa. Ebben rejlik egyedül az 1848-ki törvények s a birodalom fennmaradhatása közt létező állítólagos incompatibilitás. Azt mondani, hogy ama törvények visszaállítása forradalmat involvál, annyi mint áthághatlan akadálnak ismerni el a hatalom nézeteit és akaratát.

Áthághatlan-e csakugyan ezen akadály? ezen fordul meg voltaképen a „békés úton alkotmányos eszközökkel“ való kivitel lehetősége. S alig lehet öt perczig vitatkozni azon kérdés fölött — baloldal vagy jobboldal, anélkül hogy ne ostromoltassunk azon kérdéssel: mi lesz akkor, ha többségre jutottak az országgyűlésen? miként fogjátok capacitálni a hatalmat? miként fogjátok rábirni ő felségét, hogy elfogadva a baloldal programját egy baloldali pártvezérnek miniszterelnökévé kinevezését aláírja.

E kérdésre nem lehet azzal felelni, hogy mundus se expediet, ámbár nem lehet azt se követelni egy párttól, hogy megelőzve az eseményeknek és körülményeknek százféle alakulását, előre kijátssa minden kártyáját s a cselekvési taktikára nézve se hagyjon fel magának szabad kezét. De nem lehet amugy egyszerűen elutasítani ama kérdést azért, nehogy kétértelműségnek és gyanakodásnak hagyjon helyet magát a pártot illetőleg. Mert nem hiányoznak az insinuatíók, miszerint a baloldal majd találna arra expedienst, hogy elfoglalhassa a hatalmat s maga is boldogabb időkre halaszssa a magyar hadsereg s nem kell delegatióféle programjának keresztülvitelét, megeléglvén egyelőre hogy hozzáülhetett a terített asztalhoz, melyhez oly rég óta sovárgott, a többire nézve pedig majd találna egy ügyes „Flankenbewegung“-ra egérlyukat, vagy mind maga

mind hivei számára — biztatást. Részemről legalább én nem így értem a dolgot s elmondom, miképen gondolom főbb vonásokban eszközölhetni az említett „capacitativót“.

Mit követelhetnénk mi ő felségétől s mit ajánlhatnánk föl neki?

Mi nem követelhetünk kevesebbet, mint azt, hogy ő felsége vessen véget azon rögeszmének, hogy Magyarországot be kell Ausztriába olvasztani s minden áron arra törekedni, hogy Ausztriából egy oly egységes birodalom váljék, mint a milyennek Európának centralisált és compact nagy államai. Azt őszintén ki kell mondanunk, hogy addig, míg ezen rögeszme adja ott fent a főirányt, soha sem lesz békesség közöttünk.

Félreérthetlen bizonyítványait kérjük a bennünk helyező bizalomnak, teljes biztosítékokat nemzeti önállásunknak, mert mindazon garantiák, melyeket eddig az időről-időre előfordult összekochezások után létrejött pacificatiók utján kaptunk, elégteleneknek bizonyultak s a nemzet nem láthat másban elégséges garantiát, mint az 1848-ki főbb megállapodásokban.

Ezért azután igérjük, hogy nem csak hű alattvalók leszünk de hű szövetségesei is Ausztriának. S ezt elhiheti ő felsége, mert nem csinálunk belőle semmi titkot, hogy mi, ám-bár jó nagy lom vagyunk mint ország és nemzet, melynél sokkal kisebbek nemcsak souverain függetlenségüket fenn tudták tartani de szerepeltek is a történelem színpadán, mégis szívesen akarunk lenni egy nagy hatalom részesei azon állandó szövetség útján, melyben élünk, már ugy a hogy, századok óta; mert nem titkoljuk el, hogy borsószik hátunk a muszkának óriási nagy hatalmától s idebent sok bajunk van a nemzetiségekkel, sok fogyatkozásunk van elmaradott culturánk folytán s így nem érünk nagy kedvet arra, hogy szerényebb és bajosabb állapotunkat egy fényesebb de veszélyesebb függetlenséggel felcseréljük. Igérjük, hogy ő felségének rendelkezésére, többi országainak védelmére s az összes szövetség hatalmi állásának fenntartására állítunk egy oly hadsereget, melynek párját kell keresni Európában, s ezt mondhatjuk minden nagyszájúság minden henezegés nélkül, mert ő felsége maga is igen jól ismer beennünket mint oly népet, mely kétségtelen jó harszi tulajdonságokkal bir, elérhetjük e részben

csakhamar azon „európai színvonalat“, melyre nem egyhamar fogunk még más tekintetben felkapaszkodhatni. S ha egy jó hadsereget bocsátunk ő felségének rendelkezése alá, vajjon nem lesz-e sokkal jobban elérve a cél, mely neki is különösen fő célja, hogy tudniillik biztosítva legyen az összes birodalomnak fennállhatása. Igérünk ő felségének és a dynastiának biztos menedéket s folytonos hű ragaszkodást azon esetre is, ha újra megnehezülne felette az idők járása, mert hát nekünk nincs hova mennünk, nincs kihez csatlakoznunk, mint másoknak, kik eddig elkényeztetett gyermekei lévén az uralkodó háznak s a birodalomnak, nem átálják a legkisebb okért is azzal fenyegetődni, hogy ubi bene ibi patria.

Ugy hiszem, hogy ez ép oly érthető mint értelmes beszéd s épen azért, mert ilyen, nyomatékkal is birhat. Hanem hát természetesen sok függ attól, hogy miként terjesztetik elő. Akkor van kellő nyomatéka, ha az egész nemzet mondja s az egész nemzet fogja mondani, mihelyt többségre jut a baloldal; mert szeretném én látni, kinek volna ahhoz szíve, hogy az országnak egy ily nyelven beszélő többsége ellenében azzal csináljon oppositót, hogy debizony kell közös hadsereg, kell delegatió, kell közös miniszterium, kell szabadalmazott bécsi bank stb., ne hallgasson a felség azoknak szavára, kik meg akarják szüntetni a közösügyes állapotot.

Hanem a míg aként beszélnek az uralkodónak, a mint beszél most a nemzet nevében annak hivatalos organuma a kormány és a parlamenti többség, addig természetesen nem fog kimozdulni helyéből a megrázkódtatott de korántsem megtört korántsem reményvesztett régi irány. Midőn látta, mennyire sikerült a sanyaru 12 évi korszaknak, féladagban ismételve a provisorium alatt, megpuhitani a régi s az 1848—49-iki magyart, mily szépen alábbhagyott azon követelésekkel, melyeket a rendületlenség nyugalomával és fennkölttségével terjesztett elő 1861-ben, mi szépen talált kibúvó ajtót hogy szökjék meg önmagától, midőn látja, miként akarja a többség önmagával és másokkal erővel elhívetni soha nem élvezett boldogságunkat; midőn azt látja hogy azt követelik a nemzettől magának a nemzetnek fiai, hogy dobja el leghívebb fegyverét — öntudatát és erős jogérzetét, hogy mondjon le a közjogi küzdelemről; midőn látja miként toladódik e hajdan emelke-

dett lelkü nemzet a husos fazékokhoz, mi gyorsan tanulja el a civilisatio kórságát a helyett, hogy annak nemesebb részét igyekeznék elsajátítani: akkor természetes, hogy ismét csökönőssé válik mindazon befolyás, mely a nemzet valódi óhajtásai teljesülésének útjában áll s azt mondja továbbra is: jól megy a dolog, csak kitartás!

Nincs más titkunk a fejedelem capacitátiójára, mint az a mit itt átalánosságokban körvonaloztam. Kijelenteni őszintén nézeteinket, kívánságainkat s tenni ezt a nemzet nevében mint annak egyhangu nézeteit, kívánságait.

Ha nem találunk meghallgatásra, akkor keressen magának ő felsége másokat, kik neki jobb tanácsot tudnak adni, mint azt hogy teljesítse a nemzetnek kívánságát.

Ezt a válságot előidézni készek vagyunk. Ha igaz, hogy van önállóságunk, van alkotmányosságunk, van parlamentalis alkotmányunk, akkor ezen válság nem lesz egyéb, mint épen alkotmányos válság, s ha a nemzet állhatatos marad ennek minden phasisaiban, akkor nem lehet más vége mint az, hogy teljesül óhajtása s lesz baloldali kormány mellett personalunio, magyar hadsereg, valódi önállóság egészen azon határig, meddig a personalunio melletti állandó osztrák szövetség természeté megengedi. Mert csakis ebben a válság esetében fogja kiállani a tűzpróbát mostani alkotmányos és parlamentalis rendszerünk. Ha nem állja ki azt ily alkalommal, hát akkor ugy sem ért egy fakóvát, s ki fog tűnni hogy az egész nem volt egyéb mint egy nagy hazugság, mint egy nagy önámítás. S következhetik majd egy új provisorium, mind azon nyomorúságokkal ránk nézve is kétségtelenül de még inkább Ausztriára nézve, melyeket már jól ismerünk, melynek vége nem lehet más mint az, hogy Saturnus ismét megeszi saját gyermekeit, s majd újból, de okosabban csináljuk meg a dolgot mint a hogy az 1867-ki nyomorék fél munkával megcsinálva volt.

Ezen koczkázatnak igenis készek vagyunk elébe vetetni a nemzetet. Ha még ennyit sem akar koczkáztatni, akkor hiába fogja várni hogy szájába repüljön a sült galamb. Ingyen nem adnak semmit az istenek — dii laboribus omnia vendunt — a nemzet eljátszotta a jó alkalmat midőn 1867-ben elfogadta a mostani kiegyezést, várt volna türt volna

még egy kis ideig — akkor nem volna még egyszer azon kényszerűség előtt, hogy újra el kell törni orvosi kézzel a rozsul összerakott törött lábszárcsontot. E közt és a közt kell választania, hogy béna nyomorék maradjon örök időkre, tulajdonítsa az új műtét szükséges voltát azoknak, kik rozsul pepecseltek vele akkor a helyett hogy kigyógyították volna gyökeresen.

Többet e tárgyról egyelőre mondani nem lehet, mert az eljárásnak százfélék lehetnek módzatai a körülményekhez képest, s ép oly kevéssé lehet előre kikótázni ama módzatokat, mint nem lehet sem előre kicsinálni sem előre tudni magukat a körülményeket. Csak az az egy bizonyos, hogy semmi szín alatt semmi körülmények közt nem szabad a nemzetnek magát fatalistikus tétlenségbe ringatni, sohasem szabad elfelejteni hogy segíteni kell önmagán, ha azt akarja hogy megsegitse a gondviselés.

IV.

A reformpárttól akartam irni, s azon veszem észre magamat, hogy mindeddig irtam — a deák-párttól. A dolog valóban úgy van, hogy ugyanazon dolgot egyaránt lehet egyikhez úgy mint a másikhoz adressálni, mert kétségtelen hogy az ugynevezett reformpárti mozgalom, a mint ekkoráig mutatkozott, nem egyéb mint a baloldal elégedetleneinek többé kevésbé leplezett áttérési művelete a jobboldal táborába; a rájuk hallgató közönség részéről pedig nem egyéb, mint a mostani fenakadás állapotából minden áron menekülni akarás türelmetlensége.

Nem tudtak ekkoráig semmi positiv dolgot felállítani mint egy új pártnak programját, világosan csak egy dolgot mondanak azt t. i., hogy le kell tenni a közjogi programmót s el kell fogadni azon alapot, melyen a Deák-párt áll t. i. az 1867-ki kiegyezést. És miután kétségtelen az, hogy hazánk viszonyai közt a legfőbb kérdés az Ausztriához való viszonyoknak miként berendezése, miután politikai pártok csakis a legfőbb nem pedig a másodrendű kérdéseken alapulhatnak: nem lehet kételkedni, hogy a reformpárt — a mennyiben ed-

dig létezik, — alapjában a deákpárttal azonos, s a mennyiben személyi viszonyai eredete s alakulásánál fogva némi külön állásra tarthat is igényt, még sem lehet más mint a jobboldalnak kiegészítő része, legfelebb annak egy árnyalata. De még idáig sincs a dolog, a reformpárt még annyira sincs consolidálva, hogy egy ilyen külön árnyalatot vagy töredéket képezhetne; az egész csak egy határozatlan nyüzsgölődés, inkább csak akarás mint cselekvés; azok is kik a reformpárt ürügye alatt a baloldaltól kiváltak, a hányan vannak annyiféleképen beszélnek, különféle czimeket csinálnak az állítólag létrejövendő új pártnak, s csak abban egyeznek meg, hogy egyaránt folytatnak, valahányszor megszólalnak, a baloldal ellen ép oly keserü polemiát mint a jobboldal.

Ignorálni a legfőbb kérdéseket, melyek az országban — tetszik nem-tetszik valakinek — de kétségtelenül léteznek, s ezek mellőzésével akarni új pártot alakítani, melynek alapját hábar nagy fontosságú de a közjogiakhoz mérve csak másodrendű kérdések képeznek — ez szembeszökő képtelenség. S még nagyobbnak mutatkozik ezen képtelenség az által, hogy a reformpárt nem tudja kijelölni azon reformokat, melyeket létrehozni kíván, melyeknek keresztülviteléért kíván minden egyebet félretételni. Mert nem elég általánosságban hangoztatni e szót: reform! hanem okvetlen szükséges határozottan kijelölni az egyes specialis tárgyakat, melyeket keresztül akarnak vinni, és ki kell mutatni ezen tárgyaknak oly nagy fontosságát, hogy érdemes legyen miattuk mindazt, mit eddig főfontosságúnak tartottunk, t. i. a közjogi kérdéseket elmellőzni, ignorálni. Még az is megjárna, ha legalább egyetlen nagy kérdést tűznének ki, mint olyat, melyre érdemes a pártnak összes erejét és tevékenységét összpontosítani.

De hát mindebből semmi sincs; azon röpiratban, melyet a „Reformpárt“ czimű kis röpiratban taglaltam (A balközép programja egy balközépi képviselőtől) a „Haladás“ és a „Testvér“ czimű lapokban s a reformpárti corypheusok programnyilatkozataiban nem vagyunk képesek egy világos és határozott, mert egyes kérdéseket vagy egyetlen fontos kérdést különösen mint pártcélt kiemelő reform-programmra találni; beszélnek reformkérdésekről — hiszen ki ne beszélne ilyenekről, ha az ember politizál — de nem az általam fentebb jel-

zett modorban; actiójoknak ezen része halvány, határozatlan, mintegy mellékes szerepet játszik, főrésze a kritika, kritika, örökös kritika a baloldal irányában.

Nem tudjuk tehát mindenekelőtt még azt sem, hogy hát voltaképen mit akar a reformpárt. De különösen nem tudjuk, minek kellene szakítani a baloldallal azon czél érdekében, hogy a szükséges reformok keresztülvitele biztosítva legyen! Vajon benső okoknál, természeténél, elvei és irányánál fogva képez-e akadályt a baloldal a reformok ellenében?

Csodálatos volna az, ha a baloldal ellen lehetséges volna a valódi reformot mint programot felállítani. Ugy tudjuk, hogy nemzeti újraébredésünk alkalmával ugyanazon párt tüzte ki a haladás zászlaját, mely a nemzeti önállóság fenntartása és biztosítására hívta fel a nemzet figyelmét; hazánk szabadsága, önállósága és a haladás a reform ugyanazon zászlónak ugyanazon oldalára volt felírva azóta folytonosan. Nagyon természetesen, mert eddig a reform alatt nem érthettek a nemzet képviselői egyebet, mint olyat mi a szabadságot fejlesztéi biztosítja, s így a reformok utáni törekvés és hazánk jogainak védelme ugyanazon forrásból, a szabadság szeretetéből eredett. Nézzük végig félszázados történetünket — ezen tény tagadhatlanul áll szemünk előtt; mindig azok voltak a reformok előharczosai s legtevékenyebb munkásai, kik a legerősebb közjogi ellenzéket fejtettek ki Bécs és a magyarországi kormánypárt ellenében. Igen, de a viszonyok változtak — ezt fogják tán mondani, mert hiszen a kormányon maguk ülnek azok s azoknak egyenes utódai, kik azelőtt együttesen folytatták a közjogi és reform-küzdelmet, s így az újabb ellenzék ezek irányában nem folytathat olyan oppositíót milyen a korábbi volt. A közjogi kérdések rendezve vannak s így elvannak válaszolva a reformkérdésektől. A jobboldal megszüntette a közjogi küzdelmet mert nincs reá többé szükség, de teljesen fentartotta magának a reformok előmozdítását, az ellenzék folytathatja az elsőt, de az utolsó nem lehet az ő speciális feladata.

Nem akarom bolygatni, mennyire maradt bű a korábbi ellenzék s mostani kormánypárt saját előzményeihez, mennyire van jogosulva magát a szabadelvű párt utódjának tartatni tényleg és nemcsak genealogiai leszármaztatás útján, nem

akarom vitatni, mennyiben szabadelvű mennyiben reformeri, de hát ha mindezt megengedjük, mi következik belőle? Az, hogy egyaránt barátja a haladásnak kormánypárt és ellenzék, mert hiszen ez utóbbiról ezt tagadni tán csak nem fog eszébe jutni senkinek. S ebből azután a legtermészetesebben az következik, hogy nincs semmi szükség egy új reformpártot csinálni ott, hol minden ember óhajtja a reformot, hol a reformnak haladásnak ellenzője nincs. Az ó-conservatívok, ultramontánok „és más baglyokról“ hál'istennek nincs miért szólnunk.

A reformpártnak tehát nincs létoka.

De van-e létrehozatala indokolva más körülmények által, melyek a mindkét párton levő reformereket az összműködésben gátolják? Légből kapottaknak tartom az e tekintetben szerepeltetett ürügyeket.

Pártjaink határozottan közjogi alapon állanak, ha nem volnának köztünk közjogi differentiák, mi mostani pártok nem létezhetnének. S épen azért szemközt maradhatunk egymással a közjogi kérdésekben s minden akadály nélkül keresztülvihetünk közös akarattal esetről esetre egyes reformkérdéseket a nélkül, hogy pártállásunkat változtatni vagy csak csorbitani is kellene, amint, hogy erre számos példa is van. A javítás, a haladás, a reform előttünk semleges tér, melyre mindannyiszor átléphetünk valahányszor akarunk.

Ha akarunk! De hát épen ott a bökkenő, hogy egy részünk igen gyakran nem akar s nem is akar hat, elfoglalt közjogi álláspontjánál fogva nem teheti. Minket nem akadályozhat semmi abban, hogy szabadelvű demokratikus irányban tegyük meg mind azon változásokat, melyeket nemzeti háztartásunkban tenni szükséges, minden perczen készek vagyunk az ilyenekhez járulni szavazatainkkal, rajtunk ugyan semmi eféle nem múlik. Az anyagi javítások terén is készek vagyunk mindig nyújtózni a meddig a pokrócz ér, sőt — mint számos eset bizonyítja — még azon túl is. Azok pedig, melyek állami önállóságunk biztosítását tágitását célozzák, már az ilyen reformok azután specifice a mieink, sajátjaink, ezt tagadni senki sem fogja. De miként áll a deákpárt a reformok irányában? A szabadelvű reformokban akadályozza a szövetség, melylyel az összes hazánkbeli reactionarius elemekkel áll; a deákpárt táborában vannak az ó-conservatívok, az ul-

tramontánok, ezeket kimélnie kell, mert a pártnak fontos tényezői; nem szabad megbántani a papokat, kiknek a népre — korántsem olyan ugyan mint sokan hinni hajlandók — de mégis befolyásuk van és van sok pénzük, mi befolyásuknak mindenesetre sokkal nagyobb tényezőjét képezi; nem szabad megbántani a nagybirtoku aristokrátiának azon részét, mely a conservativismushoz mindig az újabb időben pedig az ultramontánismusra is különösen hajlandó. A mi pedig azon reformokat illeti, melyek közjogi vagy Ausztriával nemzetközi természetűek, itt mint békó van lábaira kovácsolva a közös-ügyes alku, nem tud járni miatta. Minden lépten-nyomon ott áll utjában ezen fatalis szerződés. S az erre vonatkozó dolgok sokkal ismeretesebbek az öt évi pártvitából, semhogy azoknak hosszu sorozatát adjam elő ezen a kitzüött határokat már is meghaladott lapokban.

Hol kell tehát keresni a reformnak akadályait, a baloldaldalban-e vagy akár csak azon viszonyban melyben a baloldal és jobboldal egymás ellenében áll, s nem abban-e, hogy a jobb oldal tagjai, bármi szabadelvűek és reformbarátok volnának is különben, a legtöbb esetben egyenesen pártállásuknál fogva nem csatlakozhatnak a reformerekhez.

Mily csodálatos tehát azt kívánni a reformok érdekében, hogy azon párt szűnjék meg létezni, mely azoknak elébe nem gördít semmi akadályt, mely elveinél, helyzeténél, alkotó eleménél fogva épen egyenesen arra van utalva, hogy magasan lobogtassa a szabadság, a haladás zászlaját; s azt kívánni, hogy ezen párt önmagát megsemmisítvén egészen azon pártnak engedje át a tért, mely helyzeténél s az általa előidézett s általa minden áron fenntartott fatalis körülményeknél fogva, habár elvénel s hajlamainál fogva a reformoktól nem idegenkedik, azoknak felkarolása s keresztülvitelében igen gyakran akadályoztatva van.

Ne arra irányozzák tehát törekvéseiket a reform barátai, hogy aláásni, szétbontani sikerüljön nekik azon pártot, mely hasonlíthatatlanul alkalmasabb arra, hogy céljaikat előmozdítsa, hanem törekedjenek minden áron azt juttatni kisebbségre, mely a szabad, az élénk haladás biztosítására képtelen. Ez a reformok folyóvá tételének legjobb sőt egyedüli gyakorlati módja.

Hallottunk mi gyakran beszélni a jobboldali független

és szabadelvü elemekről, melyek szívesen egyesülnének velünk a reformok előmozdítására, ha a velünk való szövetkezésben nem képezne áthághatlan akadályt az 1867-es alap, melyet minden áron fenn akarnak tartani s melyet compromitálnának a velünk való szövetkezés által. Soha sem voltunk hajlandók komolyaknak venni az eféle beszédeket. Hát hiszen tartásuk fenn azt az annyira szívökhöz nőtt s annyira féltett közösügyi alapot, de szavazzanak velünk mindannyiszor midőn valamely belügyi kérdésben helyeslik indítványainkat. Jaj, az nem lehet, mert ha leszavazzák a miniszteriumot, akkor az lemond s utána — özönviz! Hát miért szoktatták ugy a kormányt, hogy tárczakérdést csinál mindenből, miért nem mondják neki: veled szavazunk, támogatunk mindenben mi az 1867-iki alkut, mi az Ausztriához való megállapított viszonyt illeti, de azontul szabadon tartjuk kezünket. Jaj, az nem megy. Igenis, nem megy; és miért nem megy? Azért, mert az 1867-iki alku oly szorosra fűzte Ausztriához való viszonyunk kötelekeit, hogy alig van valami fontosabb kérdésünk, mely ama viszonyt ne érintené; a síami ikreknek egyike sem tehet egy mozdulatot a nélkül, hogy a másik meg ne érezné. Meglehet, hogy a kormány elkényeztetve az anyyi évek óta jó vagy rossz kedvvel de okvetlenül engedelmeskedő többség által, néha kényelemből vagy nyakasságból tolja előtérbe a kabinetkérdést, s ettől a pártnak el kellene őt szoktatni, de hogy legtöbb esetben nem tesz egyebet mint enged ama bizonyos lejtő fatalis kényszerűségének, a realunio fatalis logikájának — az kétségtelen.

Két ízben történt már különös felhívás a jobboldalnak ezen állítólagos független szabadelvü reformbarátaihoz; egyik volt a szentkirályi-féle kísérlet, másik a mostani reformpárt mozgalom, s mit tapasztalunk? Azt, hogy nem mozdult egyetlen ember a maga helyéből. A reformpárti urak oly hideg fogadtatásban részesültek, mely által nagyon is fájdalmasan voltak meglepetve. Örvendett a jobboldal annak, hogy a baloldali tagokat veszít, de ezen túl nem ment. Azt gondolta: vagyunk mi elegenden ugyis. nem szükséges, hogy megosszuk régi vívmányainknak koncezáat ezekkel az ujonciz önkéntesekkel, kik még csak be se akarják vallani, hogy ugyanazok a kik mi vagyunk. Arról pedig, hogy valaki elébök menjen, hogy a deák-

pártból váljék ki valaki s csatlakozzék az új reformpárt alakításához — teljesen hallgat a krónika. El kell ismernünk, hogy ezzel a deák-pártiak komolyságot tulajdonítottak, habár más részről nem kis perfídiát tanúsítottak bizonyos egyének csábító biztatásával; magunk érdekében csak köszönetet szavazhatunk érte, hogy magukviselete nem hat biztatólag arra, hogy többen is vállalkozzanak a hálátlan kísérletre.

Nem ez az útja annak, hogy országos ügyeinknek az 1867-ki közösügyes alku zátonyán megfeneklett hajóját felszabadítsuk, nem ez az útja annak, hogy bajainkon segítve legyen. Nincs itt más mód, mint végig küzdeni a harcztot, melyet oly páratlan szívósággal folytat 5 év óta a baloldal a közösügyes párt ellen. Ezen utról eltéríteni a küzdelmet haszontalan törekvés. Azon a nyomon vagyunk, melyen jártunk negydedél század óta, Ferdinand és Zápolya pártszelei, labancz és kurucz, pecsovicz és liberalis. Helyzetünk, Ausztriához való viszonyunk szabta ki ezen keretet nemzeti küzdelmünknek, s ezen keretből ép oly kevéssé léphetünk ki most mint bármikor. Ignorálni azt a mi legfőbb, nemzeti önállóságunk kérdését, mely az Ausztriával való viszonynak miként való berendezésétől függ s más alapon alakítani politikai pártokat — ez képtelenség. Csillapodhatik, sőt megszüntethetik a küzdelem, de csak akkor ha oly létmódot alkotunk meg Ausztriával, mely a nemzet 1848-ban és 1866-ban teljes loyaltással és megfontolással felállított programjának megfelel. Addig az önfeltartás legfőbb érdeke parancsolja a nemzetnek a közjogi küzdelem folytatását. Segítsék elő mindazok, kik azt hiszik hogy a közjogi küzdelem akadályozza a haladást a reformok keresztülvitelet, a baloldalt abban hogy többségre juthasson; mihelyt többségre jut, ennek rögtön az lesz a következménye, hogy mint 1848-ban és 1860-ban, mint egy erős phalanx fog a nemzet állani, követelvén jogait s égve a vágytól hogy vigan haladhasson előre mindenben, a min javítani a min újítani kell, mert — mint már fentebb exultettem, — szeretném én látni azt a pártot, mely a többségre jutott baloldal ellenében azzal képezzen oppositiót, hogy de bizony kell közös hadsereg, de bizony kell delegatió, de bizony kell szabadalmazott osztrák nemzeti bank! Egyhangulag fogja követni ismét a nemzet azt a mitől kishitüleg ellátott 1867-ben s az

ily egyhangu követelésnek nem állhat ellen semmiféle előítélet és semmiféle hatalom.

Ne türelmetlenkedjen ek tehát azok, kik hajlandók voltak néhány reformpárti álprófétának szavaira hallgatni, csak hogy bármi áron lendítsenek a z ügyön, mely nekik is szívükhöz nőtt s melyet fennakadtanak vélték a mostani pártállások mellett. S ne tekintsenek mellékes dolgokra, például arra, hogy olyan volt-e mindig magának a baloldalnak eljárása, milyenek nézetük szerint lennie kellett volna. Mind az a sok kritika, mely barát és ellenfél részéről oly gyakran hallható, mit bizonyít egyebet mint azt, hogy semmi sincs a világon tökéletes, hogy gyarló emberek vagyunk mindmegannyian. Ez nem nagy újdonság, ez nem valami fontos fölfedezés. Történetek botlások, fordult elő egy és más irányban ingadozás, szóval történt hiba, mutatkozott fogyatkozás egyszer máskor, egyben és másban is; de azért nagyban és egészben véve, hiven és következetesen tört e hazafipárt célja felé, mely nem más mint hazánk önállóságának kivívása s jólétének biztos alapokra fektetése.

